

تأثیر برنامه‌های ماهواره‌ای بر نگرش جوانان به روابط نامشروع

فائزه دیوبند،^۱ ابراهیم مسعودنیا^۲ و سمیه جسمانی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۲/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۰۵/۱۳

چکیده

زمینه: هدف این پژوهش تعیین تفاوت میان استفاده‌کنندگان و غیراستفاده‌کنندگان از برنامه‌های ماهواره‌ای خارجی از نظر گرایش به روابط نامشروع، در میان افراد ۱۵ تا ۳۵ ساله شهر یزد است. روش: پژوهش با روش پیمایشی به اجرا در آمده است. داده‌های مطالعه از ۳۸۴ نفر (۲۰۱ زن و ۱۸۳ مرد) که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شده بودند، جمع‌آوری شده است. ابزار سنجش متغیرها پرسشنامه محقق‌ساخته نگرش به روابط نامشروع بود ($\alpha = 0/89$).

یافته‌ها: تفاوت معناداری بین استفاده‌کنندگان و غیراستفاده‌کنندگان از برنامه‌های ماهواره‌ای از نظر نگرش نسبت به روابط نامشروع، مشاهده می‌شود ($p > 0/01$). افرادی که از برنامه‌های ماهواره‌ای خارجی استفاده کردند در مقایسه با کسانی که استفاده نمی‌کردند، با برقراری روابط نامشروع موافق‌تر بوده‌اند. نتایج رگرسیون سلسله‌مراتبی چندگانه نشان داد که متغیر استفاده از برنامه‌های ماهواره‌ای توانسته است ۹٪ از واریانس متغیر نگرش به روابط نامشروع را پیش‌بینی کند.

نتیجه‌گیری: با توجه به آثار منفی استفاده از برنامه‌های ماهواره‌ای خارجی، بر نگرش افراد در زمینه روابط نامشروع، لازم است اقدامات دخیل از طریق ساخت برنامه‌های جذاب در شبکه‌های داخلی، به منظور تغییر تمایل استفاده‌کنندگان از برنامه‌های ماهواره‌ای خارجی انجام شود. کلیدواژه‌ها: برنامه‌های ماهواره‌ای، ماهواره، رفتار انحرافی جوانان، نگرش به روابط نامشروع، استفاده‌کنندگان از رسانه، رفتارهای پرخطر.

۱. کارشناس ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

۲. دانشیار جامعه‌شناسی پزشکی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران. masoudniae@gmail.com

۳. کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

طرح مسأله

پیدایش وسایل ارتباط جمعی پیشرفته از جمله پدیده‌های مهمی است که حیات فردی و اجتماعی انسان را تحت تأثیر قرار داده است. از قرن نوزدهم میلادی با اختراعات جدید، تحولی چشم‌گیر در وسایل ارتباط جمعی پدید آمد و در قرن بیستم با اختراع بی‌سیم، تلویزیون، و ویدئو و در پی آن رایانه و ماهواره، انفجاری در این صنعت روی داد و وسایل ارتباط جمعی به بیشترین میزان رشد خود رسید. این رسانه‌ها امروزه بر کلیه ارکان جامعه تأثیرگذار بوده و بیشترین تأثیر فرهنگی را جدید داشته است (اخترشهر، ۱۳۸۶، ص ۱۱۷).

در این میان، گسترده‌گی بی‌نظیر ماهواره به عنوان ابررسانه جمعی در بین جوامع گوناگون به عنوان وسیله ارتباطی و حضور آن، حتی در حریم خلوت و خصوصی مردم، این ابزار را به عنوان پذیرفته‌ترین پیام‌آور و پذیرفتنی‌ترین فرمانروای اجتماعی و فرهنگی تبدیل کرده است. ماهواره یا تلویزیون به عنوان محسوس‌ترین و تأثیرگذارترین رسانه همچنان در صدد یکه‌تازی در عرصه اجتماعی جوامع است (پنابادی، ۱۳۷۵، ص ۱۰).

رسانه‌ها و از آن جمله ماهواره‌ها امکانات و گزینه‌های فراوانی در اختیار افراد می‌گذارند و افراد را به طور دائم با محرک‌های جدید و انواع گوناگون رفتار آشنا می‌کنند (علیوردی‌نیا، ۱۳۸۰، ص ۱۵۷). از نظر کمی حاوی مقادیر فراوانی اعمال تند و خشن‌اند. خشونت و امور جنسی اهمیتی خاص در محتوای آن‌ها دارد؛ این امر موجب آن شده است تا مرزهای بایدها و نبایدهای اخلاقی و در پی آن، جرایم و افعال آزادانه و مختارانه حقوق شهروندان بر هم بریزد. در این زمینه باید از پیدایی نوعی بی‌حسی بیم داشت و از بی‌تفاوت شدن افراد در برابر فجایع جنسی هراسان گردید و این هر دو نتایجی کمتر از ترغیب به تقلید صحنه‌ها ندارد (کازنوو، ۱۳۶۵، ص ۱۲۸).

البته آنچه در کشور ما به عنوان رابطه نامشروع شناخته می‌شود، در کشورهای غیرمسلمان رفتاری عادی در تعاملات و برخوردهای روزمره تلقی می‌شود. افرادی که از برنامه‌های ماهواره‌ای خارجی استفاده می‌کنند به علت مشاهده مکرر این نوع رفتارها و عدم مشاهده مجازات آنان از سوی جامعه، امکان دارد که آن را به عنوان رفتاری پذیرفتنی بدانند. با توجه به شرایط امروز جامعه ایران و شهر یزد بررسی این رابطه حائز اهمیت است؛ زیرا آنچه در زمان حاضر در جامعه ایران و حتی شهر یزد به وضوح مشاهده می‌شود و بالتبع در خور توجه است؛ افزایش میزان توجه اقشار گوناگون جامعه به برنامه‌های ماهواره‌ای است؛ بر خلاف گذشته، شاهد این نکته هستیم که داشتن آنتن ماهواره مخصوص عده‌ای خاص یا معدودی از افراد نیست و داشتن دیش ماهواره بر روی بام‌های منازل قبح و طرد اجتماعی به همراه ندارد و می‌رود

تا به یک امر پذیرفتنی از نظر اجتماعی تبدیل شود. این امر در مورد شهر یزد که به عنوان یک شهر مذهبی شناخته شده است حائز اهمیت است. به نحوی که استفاده از ماهواره‌های خارجی در این شهر نیز به عنوان امر رایج و عادی تبدیل می‌شود. حتی در مواردی عدم دسترسی به این برنامه‌ها به عنوان امری غیرعادی جلوه‌گر است. نتیجه‌ای که این امر ممکن است با خود به همراه داشته باشد، این است که این برنامه‌ها بدون قصد و منظور، یا عمدتاً با اهداف و نیات مشخص، به ترویج رفتارهایی در جامعه می‌پردازند که برخلاف فرهنگ و هویت ملی و اسلامی ماست.

به همین منظور هدف تحقیق حاضر مقایسه نگرش درباره روابط نامشروع در دو گروه افراد استفاده‌کننده و دیگران است و در پی پاسخگویی به این سؤال است که آیا نگرش به روابط نامشروع در دو گروه افراد استفاده‌کننده از برنامه‌های ماهواره‌ای و دیگران متفاوت است؟

تحقیقات پیشین

پژوهش‌های گوناگون تجربی نیز این رابطه را بررسی کرده‌اند. دیویند و صالحی (۱۳۸۹) ضمن پژوهشی نشان داده‌اند که استفاده از ماهواره‌های خارجی در نگرش به روابط دختر و پسر تفاوت معنادار ایجاد کرده و افرادی که از ماهواره‌های خارجی استفاده می‌کنند با روابط دختر و پسر موافق‌ترند. مالاموس و بریر^۱ (۱۹۸۶) نشان داده‌اند که به نمایش گذاشتن خشونت جنسی در رسانه‌ها به توسعه الگوی تفکری منجر می‌شود که از خشونت بر ضد زنان حمایت می‌کند و این نوع تفکر به شکل‌های گوناگون رفتارهای ضد اجتماعی منجر می‌شود. چیانگ^۲ (۱۹۹۷) در پژوهش خود نشان داده است که تقلید از شخصیت رسانه‌ها؛ عاملی بسیار مؤثر در تبیین واریانس رفتار انحراف‌آمیز نوجوانان است. ویلیامز، هاول، کوپر، یونیل و پاولوس^۳ (۲۰۰۴) نشان داده‌اند که بین میزان استفاده از مطالب هرزه‌نگاری و رفتارهای انحرافی جنسی رابطه برقرار است. این در حالی است که نتایج همین تحقیق نشان داده است که سطح چشم‌گیر رفتارهای جنسی انحرافی با استفاده از هرزه‌نگاری فقط برای شرکت‌کنندگانی که اختلالات فکری و روانی بیشتری داشته‌اند، مطرح بوده است. پیرسون^۴ (۲۰۰۶) نشان داده است که رسانه‌های منفی در قالب یک عامل منحصراً در تعیین رفتار ضد اجتماعی اثر ندارند؛ برسامین، بوردو، فیشر و گروب^۵ (۲۰۱۰) ضمن پژوهشی نشان دادند که جوانانی که تجربه رابطه جنسی نداشته‌اند،

1. Malamuth & Beriere
2. Cheung
3. Williams, Howell, Cooper, Yuille & Paulhus
4. Pearson
5. Bersamin, Bourdeau, Fisher, & Grube

بیشتر از جوانانی که تجربه جنسی داشته‌اند تلویزیون تماشا کرده‌اند؛ اما برنامه‌های شبکه‌های موسیقی و جنسی و شبکه‌هایی را که مربوط به بزرگسالان می‌شده است، کمتر تماشا کرده‌اند. نتایج رگرسیون نشان داده است که استفاده از تلویزیون به طور کلی و همچنین استفاده از برنامه‌های ویدیویی موسیقی، جنسی و بزرگسالان پیش‌بینی‌کننده‌های معناداری به شمار می‌روند.

بنابراین، نظریات و مطالعات تجربی تا حدودی تأثیر رسانه‌ها و از آن جمله ماهواره‌ها را در نگرش و رفتار افراد نشان داده‌اند.

مبانی نظری

امروزه صاحب‌نظران علوم ارتباطات با اذعان به توانایی شگرف رسانه‌های جمعی در شکل‌دهی افکار، نگرش‌ها و رفتار افراد، مطالعات گوناگونی را درباره سنجش میزان و نوع تأثیرات رسانه‌ها انجام می‌دهند. رویکردهای نظری متعددی تأثیر رسانه‌ها (به ویژه ماهواره) بر نگرش و رفتار را بررسی کرده‌اند؛ از جمله این رویکردها نظریه یادگیری اجتماعی^۱، نظریه پردازش اطلاعات^۲ یا نظریه شناختی^۳ و نظریه توسعه اجتماعی^۴ هستند.

در نظریه «یادگیری اجتماعی» باور بر این است که رفتار چه بسا در سطح شناختی و از راه مشاهده اعمال دیگران آموخته شود و وقتی یادگیری به این ترتیب تحقق یافت، مانند هر رفتار کنشی دیگر، با پیامدهای خود تقویت یا تنبیه می‌شود (شولتز و شولتز، ۱۳۷۷، ص ۴۵۷-۴۵۸).

رویکرد یادگیری اجتماعی در برابر جرم، این نکته را القا می‌کند که یادگیری مشاهده‌ای در وهله نخست در سه چارچوب جای می‌گیرد: خانواده، خرده‌فرهنگ‌های غالب و نمادهای فرهنگی، مانند تلویزیون و کتاب که بخشی از محیط اجتماعی را تشکیل می‌دهند. پس، تبیین اعمال مجرمانه را باید در الگوهای رفتاری درون خانوادگی، گروه همسالان، تلویزیون، سینما و جز آن جست‌وجو کرد. در واقع شکست در اجتماعی شدن منعکس‌کننده شکست در دستیابی به پاسخ‌های مهار شده است. چنین تمایلی هنگامی بروز می‌کند که هدف‌های ارزنده به علت نبودن فرصت یا مهارت، دست نیافتنی هستند و جای خود را به انتخاب هدف‌های غیر اجتماعی داده‌اند (ستوده، ۱۳۷۸، ص ۲۳۰).

بنابراین، اشخاص، رفتارهای اجتماعی را از دو طریق تجربیات مستقیم خود یا یادگیری مدل‌ها

1. Social Learning Theory
2. Information Processing Theories
3. Cognitive Theories
4. Social Developmental Theory

(اشخاص یا رسانه‌ها) یاد می‌گیرند. از طریق مشاهده این مدل‌ها یعنی همسالان، والدین، رسانه‌ها و امثال آن است که کودکان یاد می‌گیرند که با چه رفتارهایی پاداش می‌گیرند و با چه رفتارهایی تشویق می‌شوند. با این وصف، حتی زمانی که یک رفتار سوء تنبیه نداشته باشد باز هم این امکان هست که فرد به ارتکاب آن تشویق شود.

نظریه دیگری که به بررسی تأثیر رسانه‌ها بر نگرش و رفتار می‌پردازد، نظریه پردازش اطلاعات یا نظریه شناختی است. اصطلاح شناخت در معنای کلی به مفاهیمی مانند حافظه، توجه، هوش و استدلال اشاره دارد. اگر چه شاید بتوان گفت که در اغلب موارد، به عنوان اصطلاحی معادل تفکر مورد استفاده قرار گرفته است. در تبیین‌های جرم، شناخت به طور ضمنی در بسیاری از نظریه‌هایی که به شبکه‌های متفاوت تفکر (مانند برانگیخته‌وار، عینی و غیره) به عنوان ویژگی گروه‌های مجرمان اشاره دارند، گنجانده شده است (دادستان، ۱۳۸۲، ص ۹۲-۹۴).

این فرض کلی مطرح است که اگر ما بفهمیم که افراد چگونه درباره جهان اجتماعی اطراف خود فکر می‌کنند؛ می‌توانیم رفتار آنان را بهتر درک کنیم (مایرز، ۲۰۰۲، ص ۱۳-۱۵). بنابراین، ارائه انواع روابط نامشروع و حتی گسترده‌تر از آن، اعمال منافی عفت و حیای عمومی در برنامه‌های ماهواره‌ای خارجی سبب می‌شود که نوع درک، نگاه و شناخت افراد به موضوع روابط نامشروع و بالتبع رفتار آنان در برابر این مسئله، با تغییرات شگرفی مواجه شود.

در این زمینه مسئله اثر تحریک کردن مطرح می‌شود. برکوویتز^۱ (۱۹۸۴، ۱۹۹۰، ۱۹۹۳) به نقل از مایرز، (۲۰۰۲) این نکته را مطرح کرده است که تحریک کردن، بر فکر افراد اثر می‌گذارد. بر این مبنا تحریکات ادامه‌دار نوعی از رفتار خاص چه بسا بر افکار، احساس و تمایل به اجرای این نوع رفتار در افراد تماشاکننده، اثر بگذارد.

مسئله تحریک به دو دلیل در بررسی رفتارها مهم است؛ ابتدا اینکه اثر مستقیم رفتار در رسانه‌ها را در افراد نشان می‌دهد و دوم نشان می‌دهد که چرا بعد از دیدن این نوع رفتار در رسانه‌ها اغلب رفتارهای فراتر و متفاوت‌تر از رفتارهای مشاهده شده؛ تکرار و تعقیب می‌شود (مایرز، ۲۰۰۲).

نمایش مکرر و ادامه‌دار روابط نامشروع در برنامه‌های ماهواره‌ای خارجی چه بسا منجر به پذیرش، توجیه، مثبت تلقی کردن و در نهایت اجرای این نوع رفتار در جامعه شود و بالتبع کسانی که از این برنامه‌ها استفاده می‌کنند، بیشتر مستعد پذیرش آن می‌شوند.

1. Meyers
2. Berkovitz

هیوزمان، لاگراسپتز و ارون^۱ (۱۹۸۶) در نظریه «توسعه اجتماعی»، این نکته را مطرح می‌کنند که رفتارهای اجتماعی به گونه‌ای گسترده توسط سند شناختی، یا نمایش شناختی که رفتار را هدایت می‌کند؛ مهار می‌شوند. این سند با تجربه مستقیم فرد یا مشاهده مدل‌ها و نمونه‌هایی (همانند مدل‌های شخصیت‌های تلویزیونی، ویدئویی و بازی‌ها) که مشاهده می‌شود، توسعه پیدا می‌کند. همه رفتارهای مشاهده شده در تلویزیون و بازی‌های در حافظه، کدگذاری و ذخیره نمی‌شوند. چندین عامل مهم هستند که با وجود آنها، نوع خاصی از رفتار در فرد کدگذاری می‌شود (ارتکاب‌کننده جذاب و رفتار توجیه‌شده). مطالعات این نکته را مشخص کرده است که کودکان و نوجوانان بیشتر از رفتارهای نمونه‌های جذاب اثر می‌پذیرند تا نمونه‌های غیر جذاب و همچنین رفتار توجیه شده، خطرپذیری رفتار، اجرای آن رفتار را در بیننده آن بیشتر می‌کند (مایرز، ۲۰۰۲، ص ۱۱-۱۳).

روش

تحقیق حاضر در قالب یک روش پیمایشی اجرا شده است. جامعه آماری این پژوهش مرکب از کلیه افراد ۱۵ تا ۳۵ ساله شهر یزد بوده است، که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای ۳۸۴ نفر (۱۹۲ نفر دارای آنتن‌های ماهواره‌ای خارجی و ۱۹۲ نفر فاقد آنتن‌های ماهواره‌ای خارجی) انتخاب شدند. در مرحله اول شهر یزد به سه منطقه تقسیم شد؛ از هر منطقه، دو خیابان و از هر خیابان چند کوچه انتخاب شدند و کلیه افراد ۱۵ تا ۳۵ ساله منازل هر کوچه پرسشنامه مزبور را تکمیل نمودند. در انتخاب پاسخگویان، موضوع دارا یا فاقد آنتن‌های ماهواره‌ای بودن نیز مورد توجه قرار گرفت تا شمار افراد در هر دو گروه به میزان لازم (۱۹۲ نفر) برسد.

تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرها:

◆ **برنامه‌های ماهواره‌ای خارجی:** برنامه‌های ماهواره‌ای خارجی برنامه‌هایی هستند که خارج از ایران ساخته شده، و مورد تأیید وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی قرار نگرفته است. برای تعیین استفاده یا عدم استفاده از این برنامه‌ها، سؤالی با مضمون آیا در منزل از کانال‌های ماهواره‌ای خارجی استفاده می‌کنید مورد پرسش قرار گرفت.

◆ **نگرش به روابط نامشروع:** هر نوع رابطه بین زن و مرد (به غیر از زنا و لواط) که خلاف شرع و شئون اسلامی (عرفی و اخلاقی) بوده و زمینه‌ساز سایر تخلفات و مفسد اخلاقی گردد، رابطه نامشروع نامیده

1. Huesmann, Lagerspetz, & Eron

می‌شود؛ رابطه نامشروع از جمله مصداق‌های اعمال منافی عفت محسوب می‌شوند (مرکز فرماندهی و کنترل ناجا، ۱۳۸۹). برای سنجش این متغیر از پرسشنامه محقق‌ساخته نگرش به روابط نامشروع استفاده شد. این پرسشنامه مرکب از سیزده سؤال (اعتقاد به عادی شدن روابط بین دو جنس در جامعه، اعتقاد به اینکه داشتن این رابطه موجب افزایش اعتماد به نفس و موفق‌تر شدن فرد می‌شود، اعتقاد به اینکه دو دوست غیرهمجنس کمک‌رسان مالی و مشاوره‌ای یکدیگرند، شوخی و خوش‌وبش با غیرهمجنسان و داشتن چند دوست غیرهمجنس و داشتن رابطه با غیرهمجنس همانند رابطه با همجنسان و داشتن رابطه‌ای همانند کشورهای غربی اشکالی ندارد، داشتن احساس کمبود به لحاظ محدودیت در رابطه، اعتقاد به اینکه مسئله ارتباط با جنس مخالف مسئله‌ای شخصی است، اعتقاد به اینکه دست دادن، بوسیدن، در آغوش کشیدن بدون سوءنیت اشکالی ندارد، و یک سؤال منفی اعتقاد به اینکه ارتباط صمیمی بین دو جنس سبب آسیب‌رساندن به زن می‌شود) بود که به سبک طیف پنج درجه‌ای لیکرت (کاملاً موافق، موافق، تاحدودی، مخالف و کاملاً مخالف) تدوین شده بود. دامنه نمرات این مقیاس ۱۳ تا ۶۵ بوده است. برای سنجش روایی آن از روایی صوری استفاده شد. برای سنجش پایایی این مقیاس نیز از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. میزان هماهنگی درونی سؤالات پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۰/۸۹ محاسبه شد که در دامنه مطلوبی قرار داشت.

داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تحلیل قرار گرفتند. از آزمون t با نمونه‌های مستقل برای مقایسه دو گروه استفاده‌کننده و غیراستفاده‌کننده از نظر نگرش به روابط نامشروع استفاده شد. از روش رگرسیون سلسله مراتبی برای تعیین سهم متغیر استفاده از ماهواره در واریانس متغیر نگرش به روابط نامشروع استفاده شد.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی: میانگین سنی پاسخگویان دارای کانال‌های ماهواره‌ای ۲۵/۰۷ با انحراف معیار ۵/۷۳ بود و میانگین سنی افراد فاقد کانال‌های ماهواره‌ای ۲۶/۴۱ با انحراف معیار ۵/۳۱ بوده است. همچنین میانگین سنی پاسخگویان در مجموع ۲۵/۷ با انحراف معیار ۵/۶ بوده است. ۵۲/۳٪ زن و ۴۷/۷٪ مرد بوده‌اند. ۵۰/۸٪ مجرد و ۴۹/۲٪ متأهل بودند. ۹/۴٪ دارای تحصیلات ابتدایی و راهنمایی و ۳۵/۴٪ متوسطه و دیپلم، ۱۵/۴٪ فوق دیپلم، ۳۴/۴٪ کارشناسی و ۵/۵٪ کارشناسی ارشد و بیشتر بودند.

یافته‌های استنباطی:

الف) مقایسه پاسخگویان فاقد و دارای کانال‌های ماهواره‌ای از نظر نگرش به روابط نامشروع: به منظور بررسی رابطه بین متغیرهای استفاده از ماهواره‌های خارجی با نگرش به روابط نامشروع از آزمون t مستقل استفاده شد. نتایج با توجه به مقدار ($t(382) = 6/7, p > 0/001$) نشان داد که تفاوت معناداری بین افراد دارا و فاقد کانال‌های ماهواره‌ای از نظر نگرش آن‌ها به روابط نامشروع برقرار است؛ به بیان دیگر افراد استفاده کننده از ماهواره نگرش مساعدتری به روابط نامشروع داشتند.

جدول ۱. تفاوت نگرش به روابط نامشروع دو گروه استفاده کننده و غیراستفاده کننده

متغیر	استفاده کننده از ماهواره M(SD), n=192	غیراستفاده کننده از ماهواره M(SD), n=192	t	سطح معناداری
نگرش به روابط نامشروع	35/49 (10/97)	28/38 (9/81)	6/7	*.000

* $p < 0/001$

ب) تحلیل چندگانه: به منظور تعیین سهم متغیرهای کنترل (سن، جنس، وضعیت تأهل و تحصیلات) و متغیر پیش بین استفاده یا استفاده نکردن از برنامه‌های ماهواره‌ای در تبیین واریانس متغیر نگرش به روابط نامشروع از رگرسیون چندگانه سلسله مراتبی استفاده شد. ابتدا از روش تحلیل مانده‌ها به منظور حذف موارد پرت و مناسب بودن مدل رگرسیون استفاده شد. در مرحله بعد تحلیل رگرسیون چندگانه سلسله مراتبی در دو مرحله اجرا شد. در مرحله اول متغیرهای اجتماعی جمعیت شناختی (متغیرهای کنترل) که به نظر می‌رسید در تبیین واریانس نگرش به روابط نامشروع سهم داشته باشند، وارد شدند. این متغیرها توانستند با مقدار ($F(4, 377) = 8/12, p > 0/01$), Adjusted $R^2 = 0/06$, $R^2 = 0/079$ در حدود ۶٪ از تغییرات متغیر نگرش به روابط نامشروع را در مرحله اول پیش بینی نمایند. نتایج آنوای یک طرفه در مرحله اول نشان داد که مدل رگرسیونی در مرحله اول معنادار بوده است. از میان متغیرهای این سه مرحله سه متغیر جنس ($\beta = 0/186, p > 0/01$)؛ و تحصیلات ($\beta = 0/123, p > 0/05$) معنادار بوده و در مدل باقی مانده‌اند.

در مرحله دوم، با اضافه کردن متغیر استفاده یا استفاده نکردن از برنامه‌های ماهواره‌ای خارجی، این متغیر با مقدار ($F(1, 380) = 40/34, p > 0/01$), Adjusted $R^2 = 0/87$, $R^2 = 0/089$ توانست حدود ۹٪ به قدرت پیش بینی مدل بیفزاید. نتایج آنوای یک طرفه نشان می‌دهد که مدل رگرسیونی در

این مرحله نیز معنادار است.

در مجموع، متغیرهای این تحقیق در کل دو مرحله توانسته‌اند با مقدار $(p > 0/01)$ $(15/242 = 376)$ و $F(5)$ ، $(Adjusted R^2 = 0/087)$ ، $(R^2 = 0/089)$ در حدود ۱۶٪ از تغییرات متغیر نگرش به روابط نامشروع را پیش‌بینی نمایند.

جدول ۲. نتایج رگرسیون سلسله مراتبی برای پیش‌بینی متغیر نگرش به روابط نامشروع

مرحله	متغیر	b	t	معناداری	ضریب تعیین	ضریب تعیین تنظیم شده	f	معناداری
۱	سن	۰/۰۹	-۱/۳۵۷	۰/۲	۰/۰۷	۰/۰۶	۸/۱۲	۰/۰۰۰***
	جنس	۰/۱۸۶	۳/۶۸۵	۰/۰۰۰***				
	وضعیت تأهل	۰/۱۲۵	-۱/۹۱	۰/۰۵*				
	تحصیلات	۰/۱۲۳	۲/۴	۰/۰۵*				
۲	استفاده از برنامه‌های ماهواره‌ای خارجی	۰/۳۰۵	۶/۳۵	۰/۰۰۰***	۰/۸۹	۰/۸۷	۴۰/۳۴	۰/۰۰۰***
Total: $R^2R = 0/169$, $Adj/R^2R = 0/157$, $f(5) = 15/242$, $p < 0/001$								

* $p < 0/05$ ** $p < 0/001$

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تعیین تفاوت بین دو گروه افراد فاقد و دارای ماهواره‌های خارجی از نظر گرایش به روابط نامشروع و به روش پیمایشی اجرا شد. غالب پژوهش‌های پیشین دربارهٔ آثار استفاده از وسایل ارتباط جمعی بر متغیرهایی مانند هویت دینی، پای‌بندی به ارزش‌های دینی، روابط دختر و پسر، خشونت جنسی، رفتارهای انحرافی و انحرافات جنسی تمرکز داشته‌اند. تمرکز پژوهش حاضر بر تأثیر استفاده از برنامه‌های ماهواره‌ای خارجی بر نگرش افراد به روابط نامشروع بوده است.

نتایج حاصل از این پژوهش نشان داده است که استفاده از ماهواره در نگرش به روابط نامشروع مؤثر است. افرادی که از برنامه‌های ماهواره‌ای خارجی استفاده کرده‌اند، به میزان بیشتری با روابط نامشروع موافق هستند. این افراد بیشتر از افراد فاقد ماهواره با عادی‌شدن ارتباط صمیمی دو جنس و شوخی و خوش‌وبش بین آنان موافق بوده‌اند. و این ارتباط را سبب افزایش اعتماد به نفس دانسته‌اند. آنان بیشتر با

این نکته موافق بوده‌اند که روابط نامشروع سبب بهتر و موفق تر شدن و شادتر شدن زندگی افراد می‌شوند. از نظر افراد استفاده‌کننده از ماهواره، یک دوست صمیمی و نزدیک از جنس مخالف بهتر از یک دوست از جنس موافق می‌تواند به فرد کمک‌هایی اعم از مالی، مشاوره‌ای و امثال آن بکند.

افراد استفاده‌کننده از ماهواره بیشتر از افراد غیراستفاده‌کننده به علت محدودیت‌های جامعه دربارهٔ رابطه با جنس مخالف، احساس عقب افتادن و احساس کمبود می‌کردند و خواهان این امر بوده‌اند که کسی دربارهٔ این نوع رابطه مداخله نکند و معتقد بوده‌اند که می‌باید به افراد اجازه داده شود تا خود دربارهٔ این مسئله تصمیم‌گیری کنند. بالتبع چنین نگرشی در صورت ادامه یافتن منجر به مقاومت و ایستادگی در مورد قوانین مربوط به روابط بین دو جنس خواهد شد و این قوانین اقبال و استقبال عمومی خود را از دست خواهند داد.

افراد استفاده‌کننده از ماهواره به علت تماشای این نوع روابط در جوامع غربی، بیشتر از افراد فاقد ماهواره‌های خارجی خواهان این امر هستند که روابط بین دو جنس از الگوی این نوع روابط در کشورهای غربی و اروپایی پیروی کند. البته می‌باید این نکته را خاطر نشان ساخت که تأثیرات ماهواره فقط محدود به روابط غیرجسمانی از روابط نامشروع نیست، بلکه افرادی که از ماهواره استفاده کرده‌اند بیشتر از افراد غیراستفاده‌کننده با عادی شدن رفتارهایی چون دست دادن، بوسیدن، درآغوش کشیدن و مانند آن، بین دو جنس موافق بوده‌اند.

بنابراین داشتن آنتن ماهوارهٔ خارجی در منزل، صرف نظر از میزان و نوع استفاده از آن، در نگرش به روابط نامشروع تفاوت ایجاد کرده است. نتایج این پژوهش با یافته‌های دیوبند و صالحی (۱۳۸۹) نیز هماهنگ است. نتایج این تحقیق نیز نشان داده است که افرادی (والدینی) که از برنامه‌های ماهواره‌ای استفاده کرده‌اند، بیش از افراد غیراستفاده‌کننده با رابطهٔ دختران با جنس مخالف - به عنوان نوعی از رابطهٔ نامشروع - موافق بوده‌اند.

نتایج این پژوهش با یافته‌های مالموس و بریر (۱۹۸۶) نیز هماهنگ است. این پژوهشگران نیز به این نتیجه رسیدند که به نمایش گذاشتن نوع خاصی از رفتار، همچون خشونت جنسی در رسانه‌ها، به توسعهٔ الگوی تفکری منجر می‌شود که از این نوع رفتار (خشونت بر ضد زنان) حمایت می‌کند.

همچنین با یافته‌های چیانگ (۱۹۹۷) نیز هماهنگ است. وی نیز معتقد بود که تقلید از شخصیت رسانه نقش مهم و مؤثری در اجرای رفتارهای انحرافی نوجوانان دارد.

ویلیامز و همکاران (۲۰۰۴) نیز این نکته را خاطر نشان کرده بودند که استفاده از مطالب هرزه‌نگاری

با رفتارهای انحرافی همبستگی دارد. هر چند از ذکر این نکته نباید غافل بود که کوبین این رابطه را از نوع همبستگی می‌داند. تحقیقات پیرسون (۲۰۰۶) نشان داده است که رسانه‌های منفی هر چند در بروز رفتارهای انحرافی نقش دارند، اما به عنوان یک عامل، به تنهایی در تعیین رفتار ضد اجتماعی مؤثر نیستند.

با یافته‌های برسامین و همکاران (۲۰۱۰) نیز هماهنگ نیست. نتایج پژوهش این پژوهشگران نشان داده است جوانانی که تجربه رابطه جنسی نداشته‌اند، بیش از جوانانی که تجربه جنسی داشته‌اند، تلویزیون تماشا کرده‌اند. هر چند از ذکر این نکته نباید غافل بود که باز هم مطابق با یافته‌های همین پژوهش، افرادی که تجربه جنسی نداشته‌اند، برنامه‌های شبکه‌های موسیقی و جنسی و شبکه‌هایی را که مربوط به بزرگسالان می‌شده است، کمتر تماشا کرده‌اند. بنابراین نحوه استفاده از برنامه‌ها نیز چه بسا بر نگرش در خصوص روابط نامشروع اثر گذارد.

تبیین راه‌هایی که از طریق آن، تماشای برنامه‌های ماهواره‌ای بر تغییر نگرش درباره روابط نامشروع اثر می‌گذارد، پیچیده است. نخستین تبیین در قالب نظریه یادگیری اجتماعی است. بر طبق این نظریه، رفتارهای افراد، اعم از رفتارهای انحرافی و غیرانحرافی، محصول یادگیری است؛ بنابراین چنانچه فرد در معرض الگوی خاصی از رفتار قرار گیرد، آن رفتار را یاد می‌گیرد و به احتمال بیشتری آن را تکرار خواهد کرد. افرادی که از کانال‌های ماهواره‌ای خارجی استفاده می‌کنند، بیش از افرادی که از این کانال‌ها استفاده نمی‌کنند، در معرض مشاهده و یادگیری روابط نامشروع هستند و بالتبع نگرش و رفتار آنان تا حد چشم‌گیری تحت تأثیر این یادگیری است.

تبیین دوم بر مفروضات نظریه پردازش اطلاعات، یا نظریه شناختی متمرکز است. در این نظریه این فرض کلی مطرح است که چگونگی فکر و درک افراد درباره جهان اجتماعی اطراف، چه بسا بر رفتار افراد اثر بگذارد. بنابراین نمایش انواع روابط نامشروع و حتی گسترده‌تر از آن، اعمال منافی عفت و حیای عمومی در برنامه‌های ماهواره‌ای خارجی، چه بسا نوع درک، نگاه و شناخت افراد به مسئله روابط نامشروع و بالتبع رفتار به این مسئله را تحت تأثیر قرار دهد.

و اما سومین تبیین مربوط به نظریه توسعه شناختی است. در این نظریه این نکته مطرح است که رفتارهای اجتماعی به گونه‌ای گسترده با سند شناختی، یا نمایش شناختی که رفتار را هدایت می‌کند، کنترل می‌شوند. این سند با تجربه مستقیم فرد یا مشاهده مدل‌ها و نمونه‌هایی (همانند مدل‌های شخصیت‌های تلویزیونی، ویدئویی و بازی‌ها ...) که مشاهده می‌شود، توسعه پیدا می‌کند. کودکان و نوجوانان بیشتر از

رفتارهای نمونه‌های جذاب و همچنین رفتار توجیه‌شده، تبعیت می‌کنند. بنابراین به طور خاص، مشاهده رفتارها و روابط نامشروع - که اغلب، توجیه شده و حتی سودمند نیز نشان داده می‌شوند- در برنامه‌های ماهواره‌ای خارجی به همت بازیگرانی که معمولاً افرادی جذاب هستند، چه بسا نقشی مؤثر در هدایت سندساختی به سمت گرایش به روابط نامشروع در جوامع اسلامی داشته باشد.

پیشنهادها: در پایان، با توجه به افزایش اقبال و توجه مردم به برنامه‌های ماهواره‌ای خارجی و با توجه به تأثیری که برنامه‌های داخلی ممکن است در کاهش اثرپذیری این نوع برنامه‌ها داشته باشند، به نظر می‌رسد که سیاست‌گذاران برنامه‌های تلویزیونی می‌باید توجهی ویژه به ساخت و ارائه برنامه‌های مورد پسند مخاطبان و در نتیجه جذب هر چه بیشتر آنان داشته باشند و موقعیت خود را در عرصه فرهنگ‌سازی حفظ و حتی آن را افزایش دهند و به این وسیله نقش مؤثری در کاهش نگرش به روابط نامشروع داشته باشند. علاوه بر آن، پیشنهاد می‌شود با توجه به حساسیت فرهنگی در جامعه ایران در زمینه روابط جنسی، از مقیاس‌های خودسنج همراه با مقیاس‌های غیرمستقیم که از حساسیت کمتری برخوردارند، استفاده شود.

منابع

منابع فارسی:

اخترشهر، علی (۱۳۸۶). رسانه‌های ارتباط جمعی و نقش آن در جامعه‌پذیری دینی. معرفت، ۱۶(۱۲) (پیاپی ۱۲۳)، ۱۰۱-۱۱۸. بازیابی از

<http://marifat.nashriyat.ir/node/455>

پنابادی، اعظم (۱۳۷۵). تلویزیون ماهواره‌ای و آثار آن بر فرد و جامعه. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی، تهران.

دادستان، پریرخ (۱۳۸۲). روان‌شناسی جنایی. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت). دیوبند، فائزه؛ صالحی، عصمت (۱۳۸۹). بررسی میزان شناخت، نگرش و عملکرد والدین در خصوص رابطه دوستی دختران با جنس مخالف در شهر یزد در سال ۱۳۸۹ (طرح پژوهشی زیر نظر سازمان ملی جوانان یزد). یزد: سازمان ملی جوانان یزد.

ستوده، هدایت‌الله (۱۳۷۸). روان‌شناسی اجتماعی (ویرایش ۲). تهران: آوای نور. شولتز، دوآن؛ شولتز، سیدنی آلن (۱۳۷۷). نظریه‌های شخصیت (یحیی سیدمحمدی، مترجم). تهران: موسسه نشر هما (نشر اثر اصلی ۱۹۹۸).

علیوردی‌نیا، اکبر (۱۳۸۴). بهار و تابستان: اینترنت و سوء مصرف مواد (مخدر). فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۳(۲)، ۱۵۵-۱۷۰. بازیابی از http://www.sid.ir/fa/VEWSSID/J_pdf/74913840306.pdf

کازنوو، ژان (۱۳۶۵). جامعه‌شناسی وسایل ارتباط جمعی (باقر ساروخانی و منوچهر محسنی، مترجمان). تهران: اطلاعات (نشر اثر اصلی ۱۹۷۲).

مرکز فرماندهی و کنترل ناجا (مرفوک). (۱۳۸۹). اعمال منافای عفت و اخلاق عمومی (جزوه تعریفی). تهران: مرکز فرماندهی و کنترل ناجا (مرفوک).

منابع انگلیسی:

- Bersamin, M., Bourdeau, B., Fisher, D., & Grube, J. (2010). Television Use, Sexual Behavior, and Relationship Status at Last Oral Sex and Vaginal Intercourse. *Sexuality & Culture*, 14(2), 157-168. doi: 10.1007/s12119-010-9066-x
- Cheung, Y. W. (1997). Family, School, Peer, and Media Predictors of Adolescent Deviant Behavior in Hong Kong. *Journal of Youth and Adolescence*, 26(5), 569-596. doi: 10.1023/a:1024534022895
- Huesmann, L. R., Lagerspetz, K., & Eron, L. D. (1984). Intervening variables in the TV violence-aggression relation: Evidence from two countries. *Developmental Psychology*, 20(5), 746-775. doi: 10.1037/0012-1649.20.5.746
- Malamuth, N. M., & Briere, J. (1986). Sexual violence in the media: Indirect effects on aggression against Women. *Journal of Social Issues*, 42(3), 75-92. Retrieved from <http://www.johnbriere.com/malamuth%20%26%20Briere.pdf>
- Meyers, K. S. (2002). *Television and Video Game Violence: Age Differences and the Combined Effects of Passive And Interactive Violent Media* (PhD Thesis). Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College, Baton Rouge.
- Pearson, A. D. (2006). *Media Influence on Deviant Behavior in Middle School Students*. M.S., University of North Carolina, Wilmington. Retrieved from <http://libres.uncg.edu/ir/uncw/f/pearsona2006-1.pdf>
- Williams, K., Howell, T., Cooper, B., Yuille, J., & Paulhus, D. (2004, May). *Deviant Sexual Thoughts and Behaviors: The Roles of Personality and Pornography Use*. In Department of Psychology, University of British Columbia. Part of presentation at the Annual Conference of the American Psychological Society, Chicago. Retrieved from http://www2.psych.ubc.ca/~dpaulhus/research/DARK_TRIAD/PRESENTATIONS/Williamsetal-APS2004.pdf